

Araştırma Makalesi/Research Article

Tank Kültürünün Türkiye'de Tezahürü (1932-1945)

Zeynep Erbaş* – Selma Göktürk Çetinkaya**

(ORCID: 0000-0002-6657-6163 - 0000-0001-6828-1679)

Makale Gönderim Tarihi
07.11.2022

Makale Kabul Tarihi
06.12.2022

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Erbaş, Z., Göktürk Çetinkaya, S., "Tank Kültürünün Türkiye'de Tezahürü (1932-1945)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan: 1509-1548.

APA: Erbaş, Z., Göktürk Çetinkaya, S. Tank Kültürünün Türkiye'de Tezahürü (1932-1945). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan), 1509-1548.

Öz

Savaş ontolojisinin temel ürünleri olan barış ve güvenlik kavramları, silahlı kuvvetlerin talimnamelerinde barış için savaşmak maddesinin yer almasını sağlamıştır. Ordu kurumunun büyük bir teknik ve ticaret pazarına dönüşmesi, 20. yüzyılda mevcut algının beslenerek temellenmesine imkân vermiştir. Askerî teknik dönüşümün tertibini inşa eden İkinci Dünya Savaşı, kara kuvvetleri içerisinde zırhlı birlikler ekolünü başlatmıştır. Kara savaşları konusunda rüştünü ispat eden Türk Silahlı Kuvvetleri, yeni kara savaşlarındaki zırhlı birlikler modasını yakından takip ederek çağdaşı olduğu devletlerin militarist ve politik duruşlarına cevap vermeye çalışmıştır. Çalışmada İkinci Dünya Savaşı öncesi ve

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye, zynp.eras53@gmail.com.

MA Candidate, Bilecik Şeyh Edebali University, Institute of Graduate Studies, Main Discipline of History, Türkiye.

** Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr.

Assoc. Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Türkiye.

savaş döneminde Türkiye'nin zırhlı birlikler alanındaki ilk teşkilatlanma süreci ele alınmış olup; dönemin tank subaylarının kaleme aldığı konferans, hatırat ve makaleleri incelenmiş; basın organlarında yer verilen köşe yazıları ve personel röportajlarına yer verilerek birinci kaynaktan bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Gerçekleştirilen manevralar, tank eğitimi için açılan kurumlar, eğitim müfredatı ve tankçı adaylarının sosyal yaşantıları irdelenirken; yabancı askerî uzman ve Alman casusu olan Yarbay Max Braun'un Türk tankçılığı hakkında verdiği demeçler de göz önüne alınmıştır. Türkiye'nin ilk metalürji mühendisi Selahattin Şanbaşıoğlu ve ekibinin tasarladığı ilk yerli tank projesi Kırıkkale MKE 1943 modelinden bahsedilerek savaş endüstrisi alanındaki gelişmelere değinilmiştir. Çağdaş çalışmalara da yer verilerek, yeni sayılan bu sınıfın çoğunlukla ele alınan siyasi ve ekonomik çerçevede anlatımı dışında askerî, sosyolojik ve toplumsal tabanda oluşturduğu etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Tank, Türk Kara Kuvvetleri, Zırhlı Birlikler.

Appearance of Tank Culture in Türkiye (1932-1945)

Abstract

The concepts of peace and security, which are the main products of the ontology of war, made it possible to include the clause of fighting for peace in the manuals of the armed forces. The transformation of the army institution into a large technical and commercial market enabled the existing perception to be grounded by feeding it in the 20th century. The Second World War, which built the order of military technical transformation, started the school of armored units within the land forces. The Turkish Armed Forces, which has come of age in land wars, has tried to respond to the militarist and political stances of its contemporary states by closely following the fashion of armored troops in new land wars. In the study, Turkey's first organizational process in the field of armored troops before and during the Second World War was discussed; The conferences, memoirs and articles written by the tank officers of the period were examined; It has been tried to obtain information from the first source by giving place to the columns and personnel interviews in the press organs. While examining the maneuvers carried out, the institutions opened for tank training, the training curriculum and the social lives of the tanker candidates; Statements by Lieutenant Colonel Max Braun, a foreign military expert and German spy, about Turkish tanking were also taken into account. The Kırıkkale MKE 1943 model, the first domestic tank project designed by Turkey's first metallurgical engineer Selahattin Şanbaşıoğlu and his

team, was mentioned and the effects of this new class on the military and social base were tried to be explained.

Keywords: World War Two, Tank, Turkish Land Forces, Armored Troops.

Giriş

“İlk tank ne zaman ve kim tarafından ortaya çıkmıştır?” sorusu yerine “neden tanka ihtiyaç duyulmuştur?” sorusunu yöneltmek ve tankın kullanıldığı dönemi irdelemek her zaman daha doğru bir sonuca yönlendirmiştir. Zırhlı kara aracı fikirleri Antik Çağdan itibaren ele alınmaya başlanmış ve Da Vinci’nin çizimlerine kadar gelmiştir. Buna karşın modern anlamda bir kara gemisi çalışmaları, Adolf Günther, Herbert George Wells ve Albay Ernest Swinton projeleri ile başlamıştır.

Askerî tarih ve muharebe arazisinde ordu kuvvetlerinin göz bebeği olarak uzun süredir yerlerini koruyan piyade ve süvari sınıfı, 20. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde etkisini kaybetmeye başlamıştır. Topçu ateşi ve makineli tüfek karşısında yeterli savunmayı gösterememekle beraber, süvarinin temeli olan baskın faktörünü de icra etmesinde aksaklıklar yaşanmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın uzamasına doğrudan etki eden bu durum, hareketsiz bir savaşın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Durağan siper harbinden kurtarmak için teknolojiyi, askerî tezgâhlara taşıyan Albay Swinton, denizde olduğu gibi karada da motor gücü güçlü, zırhlı, süratli ve manevra yapabilen bir kara aracının yeni bir harp türüne imza atacağına farkına varmıştır.

Britanya Donanma Bakanı Winston Churchill tarafından desteklenen tank projesi, gelenekçi İngiliz askerî sınıfına rağmen kısa zamanda kabul görmüştür. 57 mm’lik 2 adet topu, 4 adet makineli tüfeği ve 8 mürettebatıyla Mark I tankının 1916 yılında üretimine başlanmış ve Birinci Dünya Savaşı’nda da kullanılmıştır¹. Platform, hareket halinde iken ateş gücü sağlarken aynı zamanda kendisini ve piyadeyi koruma; baskın ve yarma harekâtını icra etmekle görevlendirilmiştir. Süvarinin eksik kaldığı noktalar, tank ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu noktadan bakıldığında ilk tank üreticileri olan İngiltere ve Fransa, tankı piyade

¹ Fatih Baş, “Tankların Çağı,” *Atlas Tarih*, Sayı 73 (2022), s. 72.

birliğine yardımcı yeni bir kuvvet olarak görmüştür². Süvari geleneğini bırakmamakta ısrarcı olan kurmay sınıfı, mevcut sınıfa motorlu ve zırlı araçlar tahsis edilmesini sağlamıştır³. Arazide dağınık ve küçük parçalar halinde, yavaş ilerleyen piyade ile kullanılarak, yanlış teknikle doğru sonuçlar almayı beklemişlerdir.

İki dünya savaşı arası dönemde, tankların görev ve kullanım konusunda bazı değişimler yaşanmıştır. Liddell Hart'ın düşünce ve yazıları, ekolün tabiatını şekillendirme safhasında önemli rol oynamıştır. Hart, sürat-manevra-ateş gücü üçlemesini merkeze koyarak hava bombardımanı ve tanka yardımcı kuvvetlerin eşgüdümlü hareket etmesini; yarma harekâtına ara verilmeden ileri muharebe hattına ilerlenmesi gerektiğini savunmuştur. Tanka karşı olumlu reaksiyon gösteren Alman subayları, Hart'ın düşüncelerini yakından takip etmiştir. Von Steeck, genç ve yetenekli subayları gerekli tank eğitimi için alanında gelişme gösteren ülkelere göndermiş, General Thoma tankın piyade sınıfından ayrı olarak farklı bir teşkilatın kurulmasını savunmuş ve Manstein, Sovyet Rusya'da yer alan Kazan arazisinde yasal olmayan gizli tank eğitimleri icra etmiştir⁴.

1933 yılında iktidara gelen Adolf Hitler⁵ ile Alman Kara Kuvvetleri içerisinde tank sınıfı ve tank savunucuları kendilerine yer bulmayı başarmıştır. Almanya'nın savaş toplumuna entegre edilmesinin kolay olmayacağını farkında olan Hitler, sınıflarında en iyi sayılabilecek general ve subayları ile ordusunun komuta kademesini oluşturmuş; eğitilmiş personel ve askerî teknoloji ilişkisinin dahiyane uyumunu muharebe ortamında sergilemek için 1939'da Polonya'nın işgalini uygun bulmuştur⁶.

Polonya'nın işgali ile zırlı birlikler ekolünün başlaması tarihi bir tesadüf olmamıştır. Tank kavramı 1916'da envanterde yerini almasına rağmen İngiltere ve Fransa başta olmak üzere birçok devlet tank savaşını

² Celâl Alkoç, "Muhtelif Ordularda Tankların Kullanılmasına Dair Esaslar," *Askerî Mecmua* 121/XII (1941), s. 343.

³ V. Ünüvar, "Süvari Tarihinin Son Faslı," *Askerî Mecmua* 118/XII (1940), s. 561.

⁴ Robert Forczyk, *Erich von Manstein*, çev., Selçuk Uygur, İstanbul, 2022, s.9.

⁵ Henrik Eberle ve Matthias Uhl, *Hitler Kitabı*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, 2015, s. 1.

⁶ Polonya'nın işgali için bkz. Jane Caplan, *Hitler Almanyası 1933-1945*, çev. İdem Erman, İstanbul, 2012, s. 203-208.

ciddiye almamıştır. Aslına bakıldığında “hücum birliği” fikrini ilk benimseyen ve öncülerini yerine getiren Fransızlar olmuştur⁷. Ancak İngiliz ve Fransız kurmay sınıfları, geleneksel bir fikir olan piyade kültürüne bağlı kalarak tankı piyade sınıfına yardımcı ek bir kuvvet olarak kabul etmeye devam etmiştir. Genel kabul alan bu intiba, Alman generalleri için aksi bir portre çizmiştir. Almanya zırhlı birliklerinin kurucusu olarak nitelendirilen General Heinz Guderian (1888-1954), sürat-manevra-ateş gücü reformunun farkında olarak, iki savaş dönemi arasında tank talim ve modernize politikalarını ortaya koymuştur⁸. Tekniğin pratiğe aktarılma oranını test etmek ise 1938 İspanya İç Savaşı’nda vuku bulmuştur. İspanya İç Savaşı’nda milliyetçiler grubuna hatırı sayılır miktarda tank, uçak, zırhlı araç, mühimmat ve birlik gönderen Almanya, kara-hava kuvvetlerinin eşgüdümlü olarak hareket edilebilirliğini sınamış; tanklar gerektiği gibi kullanılmamasına rağmen eksileri artılara çevirerek yeni çevik tümen manifestosunu ortaya çıkartmıştır⁹.

III. Reich’in savaş doktrini olan Blitzkrieg (Yıldırım Doktrini), İspanya İç Savaşı’nda dekore edilerek Polonya sahasında uygulanmış, bu durum diğer devletlerin ordu organizmasında shell shock etkisini yaratmıştır. Avrupa Kitası’nın askerî sanayi hamlesi Birinci Dünya Savaşı sürecinde toparlanma ihtiyacı güderken yeni bir çatışma anlayışının patlak vermesi ve Almanya’nın Doğu Avrupa eksenli hareket etmesi, İngiltere ve Fransa tabanlı zırhlı birliklerin oluşumunu zoraki tetiklemiştir.¹⁰ Bu oluşum şüphesiz, piyade sınıfı için yardımcı kuvvet olan büyük ve zırhlı araçlar olmanın dışında modern süvari yapısının karşılığını oluşturmuştur.

Avrupa’da Eylül 1939’da başlayan İkinci Dünya Savaşı sembollerinin başında gelen tank kavramı, Türkiye’nin yabancı olduğu değil, eksik

⁷Mesut Uyar, *Dünya Askerî Tarihi*, İstanbul, 2020, s.193.

⁸Basil Liddell Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, İstanbul, 2018, s.29.

⁹ Steven J. Zaloga, “Polish Anti-Tank Defense and the 1939 Campaign”, *The Polish Review*, 34/III (1989), s. 249-250. Owen Booth ve John Walton, *Fotoğraflarla II. Dünya Savaşı*, çev. Selçuk Uygur, İstanbul, 2013, s. 21.

¹⁰ Coombs, 1940 senesinde Almanya’nın 1139 tank üretmesine karşın İngiltere’de bu sayının 1379 olduğunu belirtmektedir. 1944’e gelindiğinde ise İngiltere’de 4000, Almanya’da 7903 tank üretimi vardır. Bkz. Benjamin Coombs, “British Tank Production and the War Economy, 1934-1945: Important Considerations for Industry”, *History of Global Arms Transfer*, Sayı: 5, 2018, s. 4.

kaldığı bir platform olmuştur. Türk piyadesi tanklarla ilk kez 1917’de İkinci Gazze Muharebesi’nde tanışmış olsa da süreç, Birinci Dünya Savaşı bitiminde dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa’nın¹¹ girişimleri ve yakından takip edilmesi ile başlamıştır. İki dünya savaşı arası dönemde tank hakkında kuvvetli yaklaşımları bulunan ve modern tank resminin ilk örneğini icra eden Fransa¹², Türk zırhlı birliklerinin doğmasında ilk taşı koymuştur. Tank-tankı savaşı olgusundan uzak olan Fransa’nın eğitim ve teknik konuda dönemin en iyisi olması, Türkiye’nin ilk tank sınıfı personellerinin eğitim eksikliğini karşılaması ve 1928’de Türk tankçılığının ilk tankı olan Renault FT-17’nin envantere alınmasıyla bir dönemi başlatmıştır.

1932 yılında dönemin Başbakanı İsmet (İnönü) Paşa’nın Sovyetler Birliği’ne yapmış olduğu ziyaret sonrası Türkiye’ye iki adet tank hediye edilmesi Türk zırhlı birliklerin ilk muharip birliğine kapı açmış; uluslararası diplomasi dilinde sulh cephesinde olan Türkiye, Sovyetler ile askerî ticari ilişkileri devam ettirerek 1934’te satın alınan 64 adet T 26-B tankı ile Kırklareli’nin Lüleburgaz ilçesinde ilk Tank Taburu kurulmuştur¹³. Dünya güvenlik siyasetinde yüksek gerilim dilinin tırmanması ve askerî sanayii atılımların hızlanmasına müteakip modern süvari sınıfına olan Türk personelinin ilgisi doğrultusunda tank taburunun tugay derecesine çıkarılması gereği duyularak 1937’de ilk Zırhlı Tugay kurulmuştur. Trakya Manevraları’nın 1937 tarihli tatbikatına katılan tugay, göstermiş olduğu profesyonellik ve gelişim nedeniyle taktir toplamıştır.¹⁴ Tank Tugayı’nın yüksek disiplin örneği sergilediği 1937 Manevraları, Zırhlı Alay ve Zırhlı Tümen fikrinin yapılandırıldığı gelişme olmasının yanı sıra uluslararası alanda kendisini kanıtladığı ilk sınav olmuştur.

Çalışmanın temel çıkış noktası, günümüz tank sınıfının omurga kazandığı dönem olan 1932-1945 yılları üzerine gerekli hassasiyet gösterilerek çalışılmamış olmasıdır. İki dünya savaşı arası döneminde

¹¹Abdullah Turhal, *Türk Ordusunun İlk Tankı: T 26-B “Seyyar Çelik Kale”*, Ankara, 2020, s.30.

¹²Erhan Çifci, *Şark Cephesi’nden Kore’ye Bir Türk Generali: Tahsin Yazıcı’nın Askerlik Serüveni*, İstanbul, 2015, s.100.

¹³Turhal, a.g.m., s. 59.

¹⁴ Teoman Engin, *Türk Ordusunda Zırhlı Birlikler*, Kırıkkale Üniversitesi, 2007, s. 34, 50.

yeterli teknik bilgi ve sanayii olmamasına karşın, tankın değeri kavranarak diplomatik ve siyasi anlaşmalar yoluyla Türk Kara Kuvvetleri’ne kazandırılmaya çalışılmıştır. Konu incelenirken Abdullah Zuvin, Behçet Özdemir, Celâl Alkoç ve Fahrettin Altay gibi dönemin önemli subaylarının neşrettiği makale, bildiri, kitap ve hatırat gibi kaynaklar göz önünde bulundurularak tankı, tank personellerinin perspektifinden aktarılmaya çalışılmıştır. Ulusal ve uluslararası gelişmeler devam ederken, dönem gazetelerinde yer verilen Türk Zırhlı Birlikleri’ne dair haber küpürleri, köşe yazıları, röportaj ve görseller taranarak sivil tabanda oluşturulmaya çalışılan tank kùltürüne, ordu-sivil ilişkisi penceresinden bakılarak kışla dışındaki intibaya değinilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile sınıfın teşkilatlandırılma faaliyetleri de hız kazanmıştır. Bu doğrultuda İngiltere, Fransa ve Amerika ile yürütölen diplomatik görüşmeler incelenerek envantere tedarik edilen tanklar, yedek parça sorunları ve eğitimli personel ihtiyacının çözümü için açılan kurslar hakkında bilgi verilmiştir. Tank okulunun açılması ve milli güvenliği tehdit edecek koşullarından artmasıyla tank personeli eğitime ağırlık verilmiştir. Bu kapsamda okullarda yürütölen eğitim müfredatı, ders içerikleri, mülakat soruları, öğrenci ve personelin askerî motivasyon değeri ve psikolojisi gibi maddelerin üzerinde durularak bir tank personelinin yetiştirilme evresi anlatılmıştır. Diplomatik faaliyetlerle eğitime kazandırılan diğeri bir unsur, yabancı askerî uzmanlardır. Yıldız Akademisi’nde tank eğitimi veren yabancı askerî uzman Alman Yarbay Max Braun’un, 1947 yılında Sovyetler tarafından yapılan sorgu esnasında Türk Zırhlı Birlikleri hakkında vermiş olduğu bilgilere ulaşarak, ders verdiği dönemde yaşadıklarına yer verilmiş ve çalışmanın objektifliği korunması için çapraz okuma yapılmak istenmiştir.

Türkiye’nin çağdaşı olduğu pek çok ülkenin tank imalatında gelişmeler kaydederken, Türkiye de alınan eserler de çalışmaya katılarak, Türk Zırhlı Birlikleri’nin iki dünya savaşı arası ve İkinci Dünya Savaşı Dönemi’ndeki gelişmeleri ele alınmıştır.

İki Savaş Arası Dönemde Türk Zırhlı Birlikleri'nin Gelişimi

Tank kavramının çıkış noktası olan Amerikan Holt markalı traktör¹⁵, İngiltere tarafından zırh ve makineli tüfeklerle donatılarak 1916'da harp sahasına kazandırılırken Türk piyadeleri ile tank, 1917 Gazze Muharebeleri'nde tanıştırmıştır. Kuvvet yapısı gereği piyade ve süvari sınıflarının üstün olduğu bir askerî gelenek, muharebe meydanında zırhlandırılmış, ateş gücü ve manevra yeteneğine sahip olan Mark I tankına karşı şüphesiz şaşkınlık ve hayret duyguları ile karşılık vermiştir. Filistin Cephesi'nde görev yapmış olan Albay Fahrettin Altay (mesleğini Orgeneral rütbesiyle tamamlamış ve emekli olmuştur) tanklarla ilk münasebetini;

“... tahrip edilen iki tank bir tepecik gibi duruyordu. Bilmediğimiz, bu yeni silahı bütün kumandanlar geceleri gidip hayretle seyrediyorduk. Bunlar şimdi kendi topçularına işaret noktası oluyorlardı.”¹⁶

cümleleri ile ifade etmiştir. Daha önce tahmin edilemeyen hareket halindeki gürültü kapasitesi ve diğer silahlara nazaran şekilce büyük olan zırhlı bir platformun yarattığı psikolojik etki, yalnızca askerî sınıf içerisinde değil, sivil tabanda da yankı bulmuştur.

1930'lı yılların başında dünya savaş endüstrisi, henüz yeni olan tank platformunun üretimi için büyük bütçeler ayırmaya başlamıştır. İngiltere Mark serisi ve Fransa Renault FT serisi ile uluslararası alanda ismini duyurmuş; pek çok ülke ile ticari anlaşmalar doğrultusunda tank satışları gerçekleştirmiştir. Bu ülkelerden biri olan Türkiye, önce envantere katılan ilk tank olan Renault FT 17 modelini ardından, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından üretilen T-26 B model tankı satın alarak zırhlı birliklerini oluşturma çalışmalarına başlamıştır.¹⁷ Bu minvalde, ilk teşkilatlanma sürecinin yerli üretim sonucunda değil politik ve ticari anlaşmalar yoluyla sağlanmaya başladığı görülür. Savaş endüstrisi için gerekli olan eğitimli teknik mühendis, işçi ve yüksek bütçe ihtiyacı o dönem için yeterli seviyede değildi. Bu sebeple ilk teşkilatlanma süreci, dış politika çerçevesinde şekillenmiştir.

¹⁵Abdullah Zuvin, *1964-1965 Kış Konferansları – Teksir Metin*, Ankara, Zırhlı Birlikler Okulu Eğitim ve Tümen Komutanlığı, 1969, s.4.

¹⁶Fahrettin Altay, *Üçüncü Gazze ve Kudüs Savaşları Hatıraları*, İstanbul, 1967, s.8.

¹⁷ Engin, a.g.t., s. 26, 31.

1934’te Tank Taburu’nun kurulmasına müteakip sivil halkın tank ve tankçı sınıfı adına artan merakı, dönemin basılı yayın organlarında askerî yazı köşeleri oluşturularak, gerek Avrupa menşeli yayınların çevirilerinin yayınlanması gerekse yerli araştırmacıların kaleme aldığı yazılarla ortaya konmuştur. Bu bağlamda göze çarpan metinlerden bir tanesi olan L. Hart’ın “İtalyan Ordusuna Bir Bakış” yazısına, Abidin Daver tarafından çevirisi yapılarak Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır¹⁸. Daver’in, Hart tarafından kaleme alınan yazılarından çoğunlukla tank sınıfı hakkında belirttiği teknik ve strateji ağırlıklı çalışmalarını ayıklayarak yayınlaması ve diğer günlük köşe yazılarında da benzeri metinlerin yer alması tesadüfi olmamıştır. Bilhassa İtalyan Ordusunun mühendislik teknikleri, tank üzerinde yer alan teçhizatlar, kamuflaj çalışmaları, tank ve piyade unsurlarının koordineli çalışması gibi noktalara değinilmesi, İtalyan Mussolini Hükümetinin aşırı milliyetçi politikalarını Yunanistan ve Ege Havzası’na yönlendirmesiyle Türk Hükümetini dolaylı yoldan ilgilendirmesi üzerine bir yönelme göstermiştir.¹⁹

1936 yılında kaleme alınan diğer bir yazı, günümüzün tank kültürü hakkında giriş cümlesi mahiyetinde yerli bir kaynak özelliği taşımıştır. “Askerlik Bahisleri” adlı köşede yer verilen “Tank, muharebe meydanının kraliçesi olacak mı?” yazısı, dönemin sivil kaynaklı yayın organları arasında içerdiği bilgiler açısından önem arz etmiştir. Bahsi geçen metinde, piyade sınıfının popüler gücünü kaybetmeye başlamasını tankların muharebe meydanındaki sıklet merkezi gücünü ele almasına bağlayarak; ilk tank fikrinin nasıl ortaya konduğu, tank kültürünü benimseyen milletlerin iktisat programlarında ne miktarda yatırım yaptıkları, ülkelerin envanterine kazandırdığı tank modellerinin tanıtım ve karşılaştırması gibi pek çok ince ve teknik konudan bahsedilmiştir. Bu ayrıntılara ilave olarak, tankların sınıflandırılması yapılarak (hafif tank, orta tank ve ağır tank) her bir sınıfı ayrı ayrı açıklamıştır. Türkiye’de henüz tam teşekküllü tank organizasyonu görülmezken mevcut yazıda, tankların kullanım tarzı ve şekilleri açıklanmış (arazi bilgileri, hava koşulları, personel hakkında bilgiler kastedilmiştir), aynı zamanda

¹⁸ Abidin Daver, “Milletin Bütün Kuvvet Kaynakları Harbe Hazırdır”, *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1935, s. 6.

¹⁹ Abidin Daver, “İtalyan Tankları Fransız Tanklarından Daha Seridir”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1935, s. 6.

tankların toplu ve beraber kullanımını yüksek süratle taçlandırıldığında olumlu sonuç elde edilebilirliği saptanmıştır.²⁰ Bu perspektiften bakıldığında yıldırım harbi doktrininin kastedildiği ve dönemin koşullarına göre son derece ileri bir bilgi verdiği görülmüştür. Yeni ve hakkında birçok bilinmezlik dolu olan bu sınıfın tanınması ve tanıtılmasında basın organlarının etkisi olmuş ve aynı zamanda da savunma sanayii ile ilişkin yazılar ilk defa kamusal alanda yer bulmuştur.

1937 Ağustos’u Türk tankcılığının rüştünü ispatladığı yer olması bakımından önemli bir dönem olmuştur. 1937 Trakya Manevrası Tugay seviyesine yükseltelen birliğin uluslararası katılımcıların da yer aldığı dört günlük (17-20 Ağustos) tank tatbikatlarında, yeterli imkanlar ve donanımına sahip olunmamasına rağmen eğitilmiş personel yetiştirilebilirliğini göstermiştir. Tatbikat sahası Midye-Saray-Çerkesköy-Çorlu olarak belirlenmiş ve askerî hazırlıklar halk tarafından büyük bir merak ve heyecanla takip edilmiştir. Tatbikata katılanlar arasında yer alan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, zaman zaman askerî alandan ayrılarak bölge halkının yanına gidip gördükleri manzara karşısında halkın kritiklerini dinlemiş; ikram edilen şerbet ve ayran içeceklerini kabul ederek tatbikatı onlarla beraber izlemiştir²¹. Personelin psikolojik durumunun bilhassa üzerinde durmuş, yer yer iltifatlar etmiş, kuvvetli başarılarından dolayı Orgeneral Fahrettin Altay ve manevraların başhakemi olan Orgeneral Salih Omurtağ’a altın saat hediye etmiştir²².

Tugay yapısında olunmasına rağmen yeterli lojistik alt yapı, yedek parça eksikliği ve eğitilmiş personel durumlarından eksik durumda olması göz önünde bulundurulduğunda, tank sınıfının morali takdire şayan bir husus olarak göze çarpmıştır. Yüksek askerî motivasyonun kaynağı mikro anlamda “Tankcılığın Babası” olarak isimlendirilen Binbaşı Tahsin Yazıcı’nın disiplinli eğitimi olurken makro anlamda, Cumhurbaşkanı Atatürk’ün asker üzerinde hissettirdiği sarsılmaz güven duygusu olmuştur. Tatbikata katılan askerlerle söyleşi yapan Cemal Kutay, Atatürk’ün sahaya gelmesi konusunda yönlendirdiği soru karşısında;

²⁰ “Tank, Muharebe Meydanının Kraliçesi Olacak mı?”, *Cumhuriyet*, 09 Nisan 1936.

²¹Nâsır Yüceer ve Çağrı Yüceer, *Atatürk Ansiklopedisi*, “Trakya Manevralarında Atatürk” maddesi, Erişim 03 Nisan 2022.

²²Cemal Kutay, “Atatürk’ün Manevra Sahasında Teftişleri”, *Ulus*, 18 Ağustos 1937.

“Elbette gelir. Biz en iyi işimizi o başımızda iken yaparız. Atamız bizi hiç yalnız bırakır mı?”

cevabını kaydetmesiyle²³, motivasyon olgusunun askerî davranış şekilleri ve eğitim düsturunu hangi şekilde etkilediğini örneklendirmiştir. Manevra organizasyonlarının bitiminde basın organlarında yer alan tank görselleri, tatbikat alanına ait görüntüler, asker söyleşileri, yabancı ataşelerin Türk zırhlı birlikleri hakkında olumlu ve yüreklendirici söylemleri silahlı kuvvetlerde yeni teşkilatlanmaya başlayan tank sınıfının birer reklamı niteliğinde olmuştur.

İkinci bir dünya harbinin yaşanacağından şüphe duymayan Türk subay sınıfı, F. Rıfki Atay’ın da 1937 Ağustos Manevrası’ndan sonra;

“... Talim ve terbiye, kumanda ve yeni vasıtalarla cihazlanma bakımından Türk ordusunun bugünkü yüksek seviyesi hakkında herkese fikir edinmek fırsatı vermiş...”

şeklinde belirtmiş olduğu ifadeleri²⁴ ile milliyetçi saldırgan eylemler güden devlet başkanlarına olduğu kadar ulusa da olumlu anlamda propaganda örneği sergilemiştir. Diğer bir propaganda ise manevraların sinema gösterimine sunulmasıdır. 9 Eylül 1937’de manevralara ait görüntülerden oluşan film, sivil halkın izlemesi için sinema ekranlarına taşınmış ve gazeteler yoluyla günler öncesinden haber verilmiştir.²⁵ İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken gerek yabancı basına gerekse yerli basına modernleşen süvari yapısı ile poz veren tank sınıfı, kendisinden beklenmeyen yüksek performans göstererek, Kara Kuvvetleri içerisindeki yerine almaya başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı: Türk Zırhlı Birlikleri’nin Teşkilatlanmaya Başlaması

Bir tankçı olan Tuğgeneral Behçet Özdemir; tank platformunu, üretilen “en uygunsuz ve azap verici”²⁶ betimlemeleriyle anlatmıştır. Özdemir’in ifadelerinin samimi ve doğru olmasının nedeni, Türk tankçılığının kolay aşamalardan geçmemiş olmasıdır. Çevik sıfatlı bir

²³ Cemal Kutay, “Atatürk ve Türk Askeri”, *Ulus*, 18 Ağustos 1937.

²⁴ Falih Rıfki Atay, “Manevralar”, *Ulus*, 22 Ağustos 1937.

²⁵ “Şanlı Ordumuzun Büyük Trakya Manevraları”, *Cumhuriyet*, 09 Eylül 1937.

²⁶ Behçet Özdemir, *Tek Tank’tan Zırhlı Ordu’ya*, Ankara, 1964, s.3.

birlik modernize etmek iktisadi güçle paralel olduğu gibi²⁷ eğitim meselesi de bir o kadar meşakkatli ve pahalı olmuştur. 1937 Ağustos Manevrası, dış sınırlarda yaşanan askerî faaliyetler ve sınıfın profesyonellik ihtiyacının doğması ile zırhlı alayın kurulmasını ihtiyaç kılmıştır. Zırhlı Alayın kuruluşuna kadar kat edilen sürede yerli bir tank üretimi yapılmamış olup, tank ve motorlu araçlar olmak üzere pek çok askerî malzeme devletlerle yapılan anlaşmalar çerçevesinde tedarik edilmiştir. Örneğin 1938’de Rhein Metall-Borsig Fabrikası’ndan kliring yoluyla 18 adet 3, 7/50’lik tank zırhlı vasıta defi topu ve gerekli malzemelerle mühimmat alınmasına karar verilmiştir²⁸. Ayrıca 1939 tarihli Türkiye-İngiltere-Fransa arasında yapılan anlaşma²⁹, ilk Türk Zırhlı Alayın oluşmasını temellendirmesi açısından önemlidir.

Alay komutanı olarak görevlendirilen Sv. Yb. Tahsin Yazıcı’nın bulunduğu ilk zırhlı alay, 1940 yılında Fransız Renault R35 tankı (100 adet) ve İngiliz Vickers tankı (16 adet) olmak üzere diğer motorlu araç ve malzemelerle kurulmuştur³⁰. Satın alınan bu iki temel tankın ortak olan en önemli özelliği, kullanılmış ve onarılması gereken metal yığını olmasıdır. Renault R35 tankı uçaksavar ve telsiz gibi önemli güç unsurlarından yoksun, sürati az ve iş görmekten uzak olmasıyla beraber Vickers tankı, hafif tank sınıfına mensup olmasıyla daha süratli ve kullanışlı görünmüş; sahip olduğu özelliklerden ve R35’e nazaran hız kuvveti yüksek olduğu için tankçılar arasında Vickers bölüğüne “Kelebek Bölük” yakıştırmaları yapılmıştır³¹.

Alanında yeni ve modern olma mecburiyetinde olan tank sınıfının, ikinci el denilebilecek araçlarla eğitim yapılarak olası bir savaş durumunda savunma durumunda kullanılmak istenmesi, realist bir bakış açısı olmaktan uzak görünmüştür. Tugay yapısından itibaren

²⁷Celâl Alkoç, “Çevik Tümenlerin Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme”, *Askerî Mecma Dergisi* 120/XI, (1936), s. 610.

²⁸BCA, 30.18.1.2.82.21.13.

²⁹T.C. Resmi Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa Cumhuriyeti ve İngiltere Krallığı arasında Ankara’da imzalanan Üç Taraflı Yardım Muahedesi ile Merbutlarının Tasdikine Dair Kanun”, Sayı: 4357, 9 Kasım 1939, s. 12821-12822.

³⁰Engin, a.g.t., s. 35.

³¹Zuvin, a.g.e., s. 30-33.

savaşın başlarına kadar olan süreçte Kenan Kocatürk, Türk ordusuna katılan yeni araçlar için “döküntü” ibaresini kullanmıştır:

“Tanklarımız İngiliz Valentin tankları. Montgomery’nin El Alameyn muharebelerinden arta kalmış, basit bir tamir ile ancak yürüyebilecek duruma getirilmiş eski tanklar. ... Toplarımız kundağı motorlu uyduruk Bishop’lar. ... Hepsi döküntü ve savaş artıkları”³².

1934 ile 1940 yılı mukayese edildiğinde göze çarpan iki nokta bulunmaktadır: Dış politika çerçevesinde şekillenen zırhlı birlikler ve eğitilmiş personel sorunu. İkinci Dünya Savaşı döneminde de devam eden ithal tank politikası, envanterdeki tank sayısını arttırmış olmasına rağmen gönderilen araçların bozuk ve kullanışsız olması, 6 yıl içerisinde nitelikli ilerlemenin kaydedilemediğini göstermektedir. Dış politikanın dolaylı olarak etken olduğu bu durum Kocatürk’ün “savaş artıkları” olarak adlandırdığı³³ tank siparişleri, tamirhane eksikliği, ikmal sıkıntısı, yedek parça bulunabilirliğinde yaşanan engeller, mühimmat eksikliği, teknik personel ve mühendis ihtiyacının karşılanamaması gibi sorunlar sınıfın eğitim kalitesini etkilemiştir.

Eğitim Süreci

Tank sınıfının personelleri ilk dönemlerde süvari sınıfından temin edilmeye çalışılmıştır. Diğer sınıflar yerine süvari sınıfının seçilmesi, iki sınıf arasında benzerliklerin artı yönde olmasıyla doğru orantıda seyretmiştir. Süvari sınıfı kelime anlamı itibarıyla, savaş aracı at olan ve at üzerinde muharebe safhasında harekât ve manevra kabiliyetine sahip olması beklenen atlı asker tanımını karşılamıştır³⁴. 20. yüzyılın teknik gelişmeleri, askerî teknik dönüşümü tetikleyerek ateş gücü ve manevra kabiliyetlerinin tanklarda toplanmasını mümkün kılmıştır. Bu suretle ilk tank personelleri, sahada operatif savaş geleneğinde tecrübeli, kuşatma durumuna uzaktan müdahale ve yarma harekâtına elverişli olması durumlarından dolayı tank sınıfı için ideal bir sınıf olmuştur. Bir diğer ortak husus ise iki sınıfın da kitlesel olarak baskın kuvvetini uygun arazide kullanması ile muharebenin seyrini değiştirmede büyük rol

³²Mehmet Akif Demirer, *İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Türkiye*, Ankara, 2015, s.181.

³³ Demirer, a.g.e., s. 181.

³⁴ *Türkçe Sözlük*, Ankara, 2011, s.2192.

oyunamalarıdır³⁵. Bu doğrultuda sınıf, süvari subay ve astsubaylarından kadrolarından oluşturulmuştur. Okur-yazarlık düzeyi yüksek, makine tamirinde maharetli ve azami ölçüde şoförlük seviyesi olan erler de mevcut eğitim kadrosuna dahil edilmiştir. Askerlerin tank talimlerinde kullanacağı belirli bir kıyafet temin edilmediği Kocatürk'ün *“don gömlek talime çıkıyorduk”* ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır³⁶. Tank sınıfının 1940'ta alay yapısına yükseltilmesiyle personel temini, piyade sınıfından temin edilmeye başlanmıştır. Bunun sebebi olarak mevcut süvarinin azalması ve büsbütün süvari kuvvetinin yürürlükten kalkmasını önleme gayreti olarak analiz edilebilmektedir.

Silahlı Kuvvetler için talimname metinleri, anayasa mahiyetinde olup muharebe alanında gölge kahramanlar arasında yerini almıştır. Tank eğitimleri ve talimnameleri, Tahsin Yazıcı'nın Fransız okulunda tank üzerine görmüş olduğu kurs ve Fransız tank talimnamelerine yabancı olmaması gibi müspet durumların sonucunda kendisi tarafından metinlerin çevirisi ve eklemeleri yapılarak 1936 yılında ilk tank talimnamesi yayınlanmıştır. Bu noktada bir parantez açılması gereken nokta ise 1944 yılına kadar resmi olarak zırhlı birliklerin ayrı bir sınıf olarak tutulmayarak ve kendilerine mahsus askerî işaretlerinin olmamasına rağmen Harp Akademisi'ne giriş imtihanlarında tank sınıfı ile ilgili sorular yönlendirilmiştir.³⁷ Yıllara göre giriş sınavlarında sorulan sorular şu şekildedir:

- 1936-1937 Dönemi: *“Tanklar taarruzda nerede kullanılır ve bunlara genel olarak ne gibi hedefler verilir?”*
- 1937-1938 Dönemi: *“Topçu ateş mevzilerinin tanklara karşı korunması için ne gibi çareler yapılabilir?”*
- 1938-1938 Dönemi: *“Herhangi bir tank taarruz hazırlık mevziinde; a) Tankçılık bakımından; b) havacılık bakımından; ne gibi tedbirlere müracaat olunur?”³⁸.*

³⁵F. Akıncılar, “Süvarinin Lüzum ve Ehemmiyeti, Motörlü Vasıtalarla Mukayesesi, Ordu Süvarisi, Vazifeleri ve Sevk ve İdaresi,” *Askerî Mecmua Dergisi* (1938), s. 681.

³⁶Demirer, *a.g.e.*, s. 181.

³⁷Turhal, *a.g.e.*, s. 86-87.

³⁸Turhal, *a.g.e.*, s. 86-87.

Harp Akademisi sınavlarında Tank Taburu’nun kurulmasından kısa süre sonra mevcut sınıfla ilgili sorulara yer verilmesi hem bireysel tabanda hem de ordu tabanında tank sınıfının rağbet yaşadığı ve geliştirilmek istendiği sonucunu ortaya çıkartmıştır. Subay ve kurmay subay ihtiyacı İkinci Dünya Harbi başladığında önem arz etmesinden dolayı 1939 yılına mahsus Kara Harp Akademisi’ne 68 öğrenci subay alınmıştır ki hasıl olan bu durum daha evvelki yıllarda yaşanmamıştır³⁹.

Tank eğitimlerinin Harp Akademisi’nde resmiyete oturtulması, 1938 tarihli ders programında görülmüştür. 1925 ve 1929 yıllarının ders programları incelendiğinde süvari ve piyade sınıfının ağırlıklı olmasıyla birlikte hava ve topçu sınıfının eğitimleri üstlenilmiştir. 1938 yılında “Sınıf Taktiği” adlı ders müfredata eklenerek tank ve motorlu birliklerin eğitimine yer verildiği görülmüş; devamında 1945’te subay öğrencilerin ikinci sınıfta motorlu ve zırhlı tümen, üçüncü sınıfta ise motorlu tümenler taktiği üzerine ders alması kararlaştırılmıştır⁴⁰. Dersleri öğretmekle sorumlu olan eğitim grubu ise yalnızca Türk subaylarından mahsus olmayıp Alman, İngiliz ve Amerikan subayları da eğitim vermiştir.⁴¹ Bu melez yapının bir araya getirilmesi, siyasi anlaşmalar sebebiyle gerçekleşmiştir.

Tank eğitiminde yabancı eğitimciler maddesi, 1942 ve 1943 yıllarında hareketli dönemlerini yaşamıştır. Savaşın Müttefik Grubu’nu temsil eden İngiltere ve ABD, Türkiye’nin savaşa dahil edilmesi ve edilmemesi arasında fikir telakkisinde bulunmuş; dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, savaş dışı kalma politikasını sürdürürken Balkanlarda olası bir Almanya saldırısı için Müttefik gruptan tank, motorlu araç, telsiz, uçak vs. malzemeler talep ettiği gibi bu savunma silahlarının eğitimi için yabancı eğitimcilerin tertip edecekleri kurslara da müdahil olmuştur. 1942 Sonbaharında başlayan İngiltere-Türkiye temasları, Stuwart hafif tankı (210 adet) ve Valentine orta tankı (200 adet) satın alınarak devam etmiş ve bu yeni tankların kullanımı için Mısır’da bir kurs tertiplenmesi kararı verilerek sonuçlanmıştır. Subay, er ve erbaşlardan oluşan birden

³⁹ Harp Akademileri Tarihçesi, İstanbul, 1991, s.48.

⁴⁰ A.g.e., s. 131-133.

⁴¹ Nezihe Selcen Korkmazcan, İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Diplomasisi, Ankara, 2018, s. 198.

fazla grup 1942-1943 döneminde Orta Doğu merkezli kurs eğitimlerine katılmıştır.⁴²

Tablo-1. 1942-1943 Döneminde Orta Doğu Merkezli Kurs Eğitiminde Görevli Subaylar

7. Tümen Komutanı Tümgeneral Zekai Okan
41. Tümen Piyade Tugay Komutanı Tuğgeneral Saim Önhon
51 Korugan Komutanı Albay Sezai Tunceli
Eğridir Dağ Tabur Komutanı Kurmay Yarıbay Eşref Manas
8. Kor.1. Şube Müdürü Kurmay Yarıbay Fahri Özdilek
Erzurum Konak Md. Piyade Yarıbay İhsan Taylan
Savunma Okulunda Savunma Binbaşı Esat Ülgecan
226. A. 1. Tabur Komutanı Piyade Binbaşı Sücaattin Akın
28. Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı Arif Güvenç
Tank Tabur Komutanı Savunma Binbaşı Hüsnü Tanker
Veri kontrol Topçu Alayı 1. Tabur Komutanı Binbaşı Arif Eray
Savunma Bnc. Okulu Talebe Bölük Komutanı Yüzbaşı Kerim Akalan
3 Tercüman subay

Kaynak: Hüsnü Özlü, “II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’ye Gelen İngiliz Heyetleri ile Yapılan Görüşmeler ve İngiltere’den Alınan Askerî Yardımların Sonuçları”, *Atatürk Dergisi*, 2013, 2 (2), s. 74.

Kursların temelinde İngiliz tank, zırhlı araç ve mühimmatların teknik kullanımı öğrenilerek teknisyen seviyesinde olunması ile araçların teknik ve taktik çerçevesinde kazanım sağlanması amaçlanmıştır. Bu sebeple kursa gönderilen subaylar, eğitimci görevi ile gönderilmiş ve kurs sonucunda akademide tank eğitmenliği yapmaları beklenmiştir. Listede var olan subaylara belirli bir miktarda ücret sağlanmış;⁴³ subaylarla birlikte kursa katılacak olan er ve erbaşlara ise sivil kıyafet ile katılım

⁴² Hüsnü Özlü, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’ye Gelen İngiliz Heyetleri ile Yapılan Görüşmeler ve İngiltere’den Alınan Askerî Yardımların Sonuçları,” *Atatürk Dergisi* 2/II (2013), s. 72.

⁴³ BCA, 30.18.1.2.101.22.5.

kararı verilmesinden müteakip ordu tarafından kıyafet temini için bütçe ayrılmıştır.⁴⁴

Kursa katılan personellerin, eğitim sırasında kazanmış oldukları tecrübe, teknik bilgi ve kazanımlar gibi mühim konuların kaynaklarına ulaşılabilirliği nedeniyle muallakta kalan bir husus olmuştur. Mısır’da görülen programın 1942’de kurulan Tank Talimgahı’nda⁴⁵ ne gibi yansımaları olduğunu saptamak, tank sınıfının tabur seviyesinden tümen seviyesine kadar olan süreçteki eğitimin seviye ve kapasitesini anlamlandırmak açısından değerli bir anekdot sağlamış olacaktır.

Kışla dışındaki sahada gelişmeler bu şekilde yaşanmaya devam ederken kışla içerisindeki yansımaları bir hayli farklı olmuştur. Bu hususun maddeler halinde ele alınmasının daha faydalı olacağı düşünülmüştür:

1. Her devletin askerî kültür hazinesi, karakteristik ve orijinal etkenlere göre şekillenmiştir. Türklerin askerî kültür hazinesinde ise bu kertede inisiyatif kavramı, erken dönemlerde oluşmuş ve 20. yüzyılın subay sınıfında da kendisini göstermiştir⁴⁶. Emir komuta zinciri arasında kimi zaman yaşanan görüş ayrılıkları tugayda da yaşanmış ve eğitim programlarının şekillenmesini de etkilemiştir. Bu konuda verilebilecek bir örnek hem inisiyatif kavramının geçerliliğini hem de kışla içerisinde yaşanan görüş ayrılıklarının eğitim sektesine etkisini anlamada yardımcı olmuştur: Orta Doğu’daki kurslara subayların katılması bazı yerlerde komuta boşluğu yaratacağından Yarbay Tahsin Yazıcı 1. Zırhlı Tugay’a görevlendirilmiş; tankların hasarlı olması mazereti sunularak eğitimlerin iptal edilip durdurulması yönündeki karara inisiyatif alarak uymayan Yazıcı, Haydarpaşa Lisesi’nin yakınında olan arazide eğitimi devam ettirmiştir⁴⁷. Yazıcı’nın bu kararı almasında en önemli etken, kaliteli bir subay olmasının yanında realist bir muhakeme yeteneğine sahip olmasından gelmiştir. Türkiye’nin çağdaşı olduğu devletlere nazaran daha güçsüz ve eksikleri olan zırhlı birliklere sahip olması, var olan açığı

⁴⁴ BCA, 30.10.0.0.50.325.7.

⁴⁵ Tank Talimgahı, 1 Eylül 1943’te Tank Okulu haline getirilmiş ve ilk mezunlarını 1943-1944 devresinde vermiştir. Okulun ilk komutanı Kurmay Yarbay Celal Alkoç’tur. Bkz. “Tank Okulunun İlk Mezunlarına Törenle Diplomaları Dağıtıldı”, *Ulus*, 18 Şubat 1944.

⁴⁶Ahmet Sefa Özkaya, *Türk Askerî Tarihi*, ed. Ahmet Sefa Özkaya, İstanbul, 2019, s.61.

⁴⁷Çifci, a.g.e, s. 134.

çok daha fazla ekseriyetli ve disiplinli bir eğitimle kapatmasını gerektirmiştir. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı'nın halen devam etmesi ve Balkanlarda yaşanan milliyetçi hareketlerin sınır güvenliğinde tehdit unsuru olması, Yazıcı'nın gelen emre uymanın dışında bir davranış sergilemesinin haklı ve yerinde bir göstergesi olmuştur. Yaşanan olumsuz durumlara rağmen istikrarlı eğitimden vazgeçmeyen Yazıcı, haftalık ya da on günde bir tatbikat yapmaya gayret göstermiştir⁴⁸.

2. Zırhlı Birlikler'in ihtiyacı olan savunma silahları siyasi ve askerî anlaşmalar ile temin edilmesine rağmen en temel sorun, gelen askerî paketlerin kullanılmış ve yüksek ölçekte hasara uğramış tanklardan kaynaklanmıştır. Hasarlı ve bozuk durumda olan tankların iyileştirme çalışmaları masraflı, çok miktarda yedek parça gerektiren modernize çalışmaları gerektirmiş ancak yedek parçaların temini pek mümkün olmamıştır. Küçük bir hesap yapıldığında, eğitim için ayrılan süreden çok tankların bakım ve onarıma ayrılan süre daha fazla olmuştur ki bu da nitelikli eğitim için yeterli olan programın uygulanmadığını göstermiştir. Eğitim sırasında sık ve çabuk arızalanan tanklar, gerekli araç gereç olmadığından dolayı yolda kalanlar bir Renault taburu görevlendirilerek çekilmiş; profesyonel bakım sisteminin olmaması ve teknisyen eksikliği sebebiyle kısa süreli çözümler üretilerek tankların arıza ve tamir ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır⁴⁹. Bir örnek ise Tahsin Yazıcı'nın alayda görevli olduğu süreçte yaşanmıştır. Bu durumun yaşanmasında iktisadi problemlerin olmasının yanında birliklerde Fransa, Almanya, Rusya, İngiltere ve ABD gibi çeşitli ülkelerden temin edilen farklı model tankların olması nedeniyle doğan birbirinden farklı yedek parça ve bakım sistemi gereksinimi, kısa bir zamanda yeterli uzman personelin yetiştirilememesi sorununu da ortaya çıkarmıştır denebilir.

Diğer bir konu ise tam kapasiteli tamirhanelerin eksikliğinin sivil kaynaklardan temin edilmeye çalışılmasıdır. 1943 yılında zırhlı birliklerin tamirhane ihtiyacını gidermek için Behçet Toker ve arkadaşına ait olan Maltepe İstasyonu'nda Bostancı-Kartal asfaltı üzerinde bulunan boya ve un fabrikasının pazarlık sonucu 50.000 liraya satın alınarak kullanılması

⁴⁸Erhan Çifci, Tümgeneral Tahsin Yazıcı'nın Askerî Kariyeri, Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 74.

⁴⁹Zuvin, a.g.e., s. 35-36.

bu duruma bir örnektir.⁵⁰ Piyasadan satın alınan bir başka ihtiyaç ise akaryakıt olmuş, ikmal için lazım gelen akaryakıt ilkel yöntemlerle birliklere ulaştırılmıştır. Alay ve tümen seviyesine geçilmesinin ardından devlet kanalıyla pazarlık yapılarak bu ihtiyaç temin edilmiştir.⁵¹

3. Silahlı Kuvvetlerde personele verilen eğitimlerde disiplin, inisiyatif kullanma, savaşıma azmi gibi yetilerin kazandırılmasının yanı sıra zor şartlar altında kararlar alma ve kriz yönetimi kabiliyetinin kazandırılması da amaçlanmaktadır. Zor şartlar yalnızca harp halinde meydana gelmemiş, barış zamanında ve kışla içerisinde de yaşanmıştır. Zırhlı Birlikler’de ikmal ve yedek parça sorununun yanında elbette başka sorunlar da ortaya çıkmıştır. Örneğin; zırhlı alay bünyesindeki tanklarda kış aylarında yakıtlarının donmasını engelleyen anti-friz olmadığından askerler uzak mesafeden yürümek kaydıyla su taşımış ve tankların hareket halinde olması sağlanmıştır⁵². Bir diğer sorun ise telsiz durumunun azlığıdır ki bu konu da el ve kol işaretleri ile halledilmeye çalışılmıştır. Dönemin şartlarına bakıldığında ortalama bir askerin gün içerisinde oryantasyon eğitimi ve spor eğitimi, hasarlı ve bozuk tanklarla ilgilenilmesi, yolda kalan ve aksayan tanklarla alakadar olunması, sağlam sayılabilecek az sayıda motorlu taşıtın zarar görmemesi için binek hayvanlar vasıtasıyla ulaşım sağlanması, olumsuz durumlar için devamlı yeni teknik çözümler bulunmak zorunda kalınması gibi etkenler⁵³ ile karşı karşıya kalması psikolojik olarak sağlam bir psikoloji, güçlü irade yapısı ve motivasyon ihtiyacı doğurmuştur.

4. Savaş halinin toplumsal etkilerinden biri olan gıda sorunu, İkinci Dünya Savaşı’na katılmama ve savaş dışı kalma kararı veren Türkiye için de geçerli olmuştur. Mevcut İnönü Hükümeti, ülke içerisinde yaşanacak olası bir kıtlık tehlikesini göze almamak için belirli iktisat programları yürürlüğe koyarak gıda depolama ve sınırlandırma çözümüne gitmiştir. Bu duruma rağmen silahlı kuvvetlerin gıda temini aksamayacak surette devam ettirilmiş, teknik ve psikolojik açıdan güç durumda olan asker sınıfına besin açısından problem yaşatılmamaya çalışılmıştır. Patates,

⁵⁰ BCA, 30.18.1.2.104.3.8.

⁵¹ BCA, 30.18.1.2.104.15.12.

⁵² Çifci, a.g.e., s. 142.

⁵³ Ömer Köroğlu, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Askeri Durumu ve Savaş Dışı Politikası*, Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 175, 284.

ana malzemesi bulgurdan oluşan pilav, çorba, aş, düzenli çıkan tayın, protein ihtiyacı için sığır eti gibi ürünler temin edilmiştir⁵⁴.

5. İki dünya savaşı arası dönemle şiddetlenen yüksek gerilim duygusu, sıkı eğitim ve talim programlarının uygulanmasını zorunlu kılmıştır ancak mekanik olmayan asker, disiplin kadar dinlenme ve sosyalleşmeye de ihtiyaç duymuştur. Eğitim dışında kalan vakitlerin ne şekilde değerlendirildiğine dair bilgiler, Cumhuriyet Dönemi askerî sosyolojisi için kıymetli sayılmakla birlikte yeterli bilgi mevcut değildir. Ancak dönemin önemli isimlerinden biri olan Kurmay Yarbay Max Braun'un⁵⁵, Sovyetler Birliği'nde bulunduğu süre boyunca Sovyet istihbarat görevlilerine aktarmış olduğu bilgiler sosyal hayatla ilgili birkaç ipucu vermiştir. Bunlardan biri yazınsal ürünler doğrultusunda; yılda bir kere yayınlanmasına karar verilen edebiyat dergisi için emirlere göre edebi ve sanatsal mahiyette makalelerin hazırlanması olmuştur⁵⁶. İkincisi ise sinema sektörü yönündedir. Askerlerin motivasyonunu yüksek tutmak ve hissettikleri savaş psikolojisini hafifletmek için sinemanın kullanımı kararlaştırılmıştır. Bu amaçla cinsel içerikli Alman filmleri ile epik konulu sinema filmleri yayınlanmış; bunlardan biri olan Kurtuluş Savaşı kapsamında Türk-Yunan mücadelesini anlatan film oldukça beğeni almıştır⁵⁷.

Akademide Yabancı Bir Askerî Uzman: Yarbay Max Braun

Max Braun, tank taburunun kurulmasına müteakip Türkiye'ye gelerek Harp Akademisi'nde tank ve teçhizatlarının kullanımı, kara ve hava platformlarının birlikte koordine edilmesi, tanksavar eğitimi, havacılık eğitiminin yanı sıra taktik anlamında da önemli eğitimler veren yabancı askerî uzmanlardan biri olmuştur. Bu sebeple ifade ettiği görüşler tank sınıfı için değer atfetmiştir:

⁵⁴ Demirer, a.g.e., s. 183-184.

⁵⁵ Yarbay Max Braun, Almanya'dan 1934 yılında gelerek Harp Akademisi'nde başta Zırhlı Birlikler olmak üzere motorlu taşıtlar ve havacılık sınıflarında eğitimlik yapmıştır. Nazi subaylarının sorgulanması kapsamında KGB tarafından 1947 yılında sorgusu gerçekleştirilmiştir.

⁵⁶ Makarov. V.G. ve Hristofarov. V.S., Generalı İ Офицеры Офитери Vermahta ... 1944-1951, Moskova, 2019, s.210.

⁵⁷ A.g.e, s. 210.

- Tank bakım ve onarımı için teknik alt yapının yetersizliğini vurgulayan Braun, bunun yanında askerin de bu yeteneğe sahip olmadığını da söylemiştir: *“Türkler bugün yurtdışından 20 tank istesinler bundan üç ay sonra 18 tank olacak, üç ay sonra 15 tank ve son olarak üç ay sonra 12 tank savaşılabılır durumda olacaktır. Motor bozuldu, tanka bağlı silahlar bozuldu, optik kırıldı, radyo çalışmıyor denilmektedir.”*⁵⁸. Burada ifade edilmek istenilen, eğitilmiş teknisyen eksikliğinden kaynaklanan sorunlar sebebiyle tamir edilebilir halde olan tanklar olsa da tamir edilemediğidir.

- Yedek parça ve ikmal konusunda yaşanan sorunlar hakkında yukarıda belirtilen noktaların Braun tarafından da tekrarlandığı görülmüştür: *“... Tamir atölyeleri çok kötü organize edilmişti. Yedek parça almak ise çok zordu. Eğitim amacıyla kullanılacak tankların benzin ve yağ çok azdı”*⁵⁹.

- Tankçı subaylar hakkında kullandığı ifadelerle bakmak, kışla içerisindeki bir takım konuları anlamak adına elzem görülmüştür: *“Savaşlarını yönetecek tank birliklerinin komutanları cami önünde idiler, askerlerinin arkasında değıllerdi. Trakya’daki tankçı askerlerin tatbikat ve eğitimleri hakkında önerilerde bulundum ama benim tekliflerim sürekli reddedildi. Fahrettin Altay dürüstçe henüz gerçek Türk tank komutanları olmadığını ve askerlerin hala eğitilmesi gerektiğini söyledi.”*⁶⁰. Braun’un tank komutanları için söylediği sözler, belge yetersizliği nedeniyle muhakkak ki açıklamaya ve eleştiriye açık kapı bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk Savaş Endüstrisi

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi başarılarını istikrara kavuşturacak iktisadi atılımları hızlı bir sanayileşme devrine girerek ilk mühendislerini 1930’lu yıllarla birlikte vermeye başlamıştır. Bunlardan biri olan Selahattin Şanbaşıoğlu, askerî sınıf kökenli bir ailede yetişmesinden gelen disiplinle, özverili üretkenliği ve detaycı

⁵⁸V.G ve V.S, a.g.e., s. 204.

⁵⁹V.G ve V.S, a.g.e., s. 204.

⁶⁰V.G ve V.S, a.g.e., s. 204.

yaklaşımlarıyla yakın çevresi tarafından “ihtiyar çelikçi⁶¹” olarak tanınmıştır. Türkiye’nin ilk metalürji mühendisi olarak 1932 yılında Kırıkkale Çelik Fabrikası’nda göreve başlayarak ilk ray sisteminin üretimini gerçekleştirmiş; teknik bilgi kitaplarından istifade ederek ekip arkadaşlarıyla beraber ilk krom üretimini de başararak ordunun ihtiyaç duyduğu mermi, tüfek, çelik, tabanca, zırh mermisi, levhalar, tampon gibi pek çok savunma platformunu hayata geçirmiştir⁶². Sanayileşmenin ve makine devriminin önemini kavrayarak her fırsatta dile getirmiş ve eyleme geçirmekten geri durmamıştır. 1939’dan sonra, askerî mühendis ve teknisyen eksikliğinin gündemde tutulmasına rağmen Türk zırhlı birliklerinin ilk yerli tankı olan Kırıkkale 1943’ü üreten Şanbaşıoğlu ve ekibi hak ettiği ilgi ve yatırımı görememiştir. Bu konuda Şanbaşıoğlu; *“1940’ta kendi girişimimizle tank yaptık. Bunun sadece motoru dışarıdan geldi. Dizaynı bizimkilerindir. Tipi kendimize mahsustur. Kamil, Necati filan yaptılar. Zırh levhası, topu, paleti, aktarma organları hepsi bizim üretimimizdir. Bu tank 1946’da Cumhuriyet Bayramı töreninde geçti. Ancak sipariş gelmedi ve bu tek tank olarak kaldı⁶³”* sözleriyle birincil kaynaktan süreci açıklamıştır.

İlk yerli tankın üretiminin yaşanmasına rağmen seri üretime geçilmemesi, birden fazla etkenin doğurduğu bir sonuçtur. Siyasi neden olarak 1940’lı yıllardan itibaren ABD merkezli iletişim kanalları kullanılarak anlaşmalar yapılması; bilhassa 1941’de onaylanan Amerikan Ödünç Verme ve Kiralama Yardımları ile büyük ölçüde askerî iş birliği noktasında birlikte hareket edilmesi önemli yer tutmaktadır. Kiralama ve ödünç verme kapsamında ABD’den hafif ve ağır silahlar, uçak ve nakil araçlarıyla birlikte tank da alınmıştır.⁶⁴ Öyle ki üzerinde mutabık kalınan askerî listenin temin aşaması her ne kadar eksik ve gecikmeli oluyorsa da savunma silahları ihtiyaçlarında dış ülke havuzundan beslenilmesi diplomatik temele oturtulmuştur.

⁶¹ Mahmut Kiper, “Paydozsuz Bir Yaşam: Selahattin Şanbaşıoğlu”, *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Metalurji Mühendisleri Odaları Dergisi*, s. 19.

⁶² Mahmut Kiper, “Fabrikalar Kuran Fabrika Kardemir ve Türkiye Cumhuriyeti Demir Çelik Öyküsü”, *TMMOB Makina Mühendisleri Odası Eskişehir Şubesi*, İstanbul, 2009, s. 40.

⁶³ Kiper, a.g.m, s.20.

⁶⁴ BCA, 30.10.0.0.52.345.14.

İkinci bir neden, ülkenin iktisadi açıdan savunma sanayii bütçesine ayrılan bariz bir fon olmamasının tetiklediği yetersizlikle yetkili kurum ve kuruluşlara lojistik yardımın yapılamaması olmuştur. Askerî teknolojinin üretimi masraflı ve devamlı beslenilmesi gereken bir alan olması, elde bulunan kısıtlı imkanların planlanarak kullanılmasını gerektirmiştir. 1930’lu yıllarda kurulan fabrika ve atölyelerin İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan ekonomik sorunlar sebebiyle (işçi ücretlerinin ödenmesindeki aksaklık, parça teminindeki güç koşullar, fabrikaların kendine mahsus masrafları vb.) kapatılması veya devredilmesi ile de karşı karşıya kalınmıştır. Bu durum, yerli motor ve elektronik sistemlerin üretilmesindeki en büyük engel olmuştur.⁶⁵

Üçüncü ve son bir neden ise mevcut literatürde olan tanklar ile Kırıkkale 1943 tankının mukayese edilmiş olması ihtimalidir ki bu mevcut şartlar altında doğal bir refleks olmuştur. Kırıkkale 1943, hafif tank sınıfına dahil olan bir tank olarak envantere tanıtılmıştır ancak, zırhlı birliklerin sahip olduğu tankların çoğu ağır tank ve orta tank seviyesinde olup; çağdaşı olduğu tanklar ile karşılaştırıldığında kolay bir göz ardı edilmiş için yeterli sebep olmuştur. Ancak, konu ile ilgili devlet kurumları ve şahısları tarafından resmi bir izah yapılmadığından veya belge bulunmadığından dolayı kesin bir kaniye sahip olmak yanıltıcı olacaktır.

Sonuç

Kara Kuvvetleri içerisinde yer alan tank sınıfı ve Zırhlı Birlikler ekolünün İkinci Dünya Savaşı arefesinde başlaması, önce Avrupa’da ardından Türkiye’de süvari kavramının değişimine neden olmuş; mevcut değişim yeni askerî eğitim müfredatı, üniforma ve amblem, karargâhtaki taktik planlamaları, savunma sanayiinde yeni bir teknik bandın açılması ve hepsinden ziyade artı bir askerî kültürün doğmasına imkân vermiştir.

Erken dönem Türk Zırhlı Birlikleri süreci, siyasi, askerî ve dış politikada merkezli anlaşmalar çerçevesinde şekillenmiştir. Dünya savaşının getirmiş olduğu iktisadi çıkmazın Türkiye’yi teknik üretim

⁶⁵ Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan sıkıntılar özellikle cephane endüstrisinin oluşumu ve yeniden düzenlenmesi adına yetersiz kalmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Uğur Özcan, II. Dünya Savaşı Sırasında TSK’da Lojistik Sistem ve Lojistik Faaliyetler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 232.

açısından olumsuz etkilemesi, var olan sanayii kuruluşlarını en az verimliliğe itmiş ve tank sınıfının ihtiyacı olan modern yapıda bir oluşum sergilenememiştir. Yeni sınıfın yeni eğitimi ve yeni müfredatı karşısında ilk eğitimci eksiklikleri, işbirliği içerisinde olunan yabancı devletlerin kadrolarından sağlanmıştır. ABD ve İngiltere'nin Türkiye ile içerisinde buldukları siyasi ve askerî anlaşmaların gereklilikleri çoğu zaman yerine getirilmemiş, silahlı kuvvetler kendi imkanları dahilinde teşkilatlanma sürecini devam ettirmiştir.

1930'lu yıllardan 1945'e kadar geçen sürece bakıldığında, sert bir portrenin varlığı yadsınamaz gerçek olmuş; ciddi ölçüde zor ve ağır ekonomik tehditle karşı karşıya kalınarak başarılar gerçekleştirilmiştir. Sipariş edilen tankların hasarlı ve bozuk şekilde teslim alınması, teknik malzeme ve tekniği kullanabilecek personelin eksikliği, sınıflar arası geçişte yaşanan adaptasyon süreci, ilk yerli tankın üretilmesine rağmen seri üretim aşamasına gidilememesi gibi maddeler çağdaşı olduğu devletlere nazaran daha yavaş teşkilatlanmaya sebep olmuştur.

Teknik meseleler dışında tank personelinin ve tankçı adayların diğer sınıflar kadar yaşadığı Birinci Dünya Savaşı sürecinden beri gelen şiddet psikolojisi, 1939 yılı ile artarak travmatik düzeyde kendisini göstermiştir. Sıkı bir disiplin, iktisadi ve sanayi yetersizliğinden doğan bıkkınlık ve usanmışlık duyguları, Almanlar tarafından Trakya sınırında canlı tutulan taarruz tehlikesine karşı savunma stratejilerinin beslediği adrenalin, yabancı subayların kışla içerisinde yarattığı farklı kültüre adapte olma, mevsim şartları ve ailesel gibi faktörler ağır bir psikolojik şiddeti er rütbesindeki askere kadar yaşatmıştır. Türk ordu yapısının bel kemiği olan motivasyon ve disiplin, Tahsin Yazıcı gibi önemli subayların emek ve özverili ilerleme duygusu ile tank eğitimi süreçlerine aktarılarak İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda profesyonel Zırhlı Birlikler yapısını inşa edilmiştir. Zırhlı Birlikler'e olan ilgi ve kabulleniş, gerek subay sınıfının askerin karakteristik öz gücüne güvenmesi, askerin de silahlı kuvvetlere olan sadakatini yükselterek Zırhlı Birlikler ekolü Türkiye'de başlatılmıştır.

Bu anlamda Türk tank tarihini yalnızca siyasi, iktisadi ve askerî anlaşmalar; devlet kurumlarının politik söylemleri, eksik kalan yardım paketleri, teçhizat karşılığı maden anlaşmaları gibi olay ve konular çerçevesinde tahlil edilmesi, Türk tankçılığına emek vermiş her isim için

haksızlık sayılabilecek bir araştırma metodu olarak görülmektedir. Mevcut dönemi kapsayan resmi bilgi ve belgelerin azlığı, bu alana olan talebin oransal düşüklüğü, yazınsal askerî tarih metinlerinin siyasi tarih çerçevesinde kaleme alınmasıyla mikro anlamda sosyolojik konularına değinilmemesi gibi nedenlerle Zırhlı Birlikler’in toplumsal ve sosyolojik rolü alanındaki yazımı eksik kalmıştır. Arşiv çalışmalarının arttırılarak gerekli kaynaklara erişimin sağlanması, tank tarihi alanında dış politika ve siyasi unsurların dışında askerî kültür çalışmaları yapılarak alanın değerlendirilmesi, akademi için de ciddi bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi
T.C. Resmi Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa Cumhuriyeti ve İngiltere Krallığı arasında Ankara’da İmzalanan Üç Taraflı Yardım Muahedesi ile Merbutlarının Tasdikine Dair Kanun”, Sayı: 4357, 9 Kasım 1939.

Gazeteler

Abidin Daver, “Milletin Bütün Kuvvet Kaynakları Harbe Hazırdır”, *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1935.

Abidin Daver, “İtalyan Tankları Fransız Tanklarından Daha Seridir”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1935.

Cemal Kutay, “Atatürk’ün Manevra Sahasında Teftişleri”, *Ulus*, 18 Ağustos 1937.

Cemal Kutay, “Atatürk ve Türk Askeri”, *Ulus*, 18 Ağustos 1937.

Falih Rıfki Atay, “Manevralar”, *Ulus*, 22 Ağustos 1937.

Şanlı Ordumuzun Büyük Trakya Manevraları”, *Cumhuriyet*, 09 Eylül 1937.

Tank Okulunun İlk Mezunlarına Törenle Diplomaları Dağıtıldı”, *Ulus*, 18 Şubat 1944.

“Tank, Muharebe Meydanının Kraliçesi Olacak mı?”, *Cumhuriyet*, 09 Nisan 1936.

Kitap ve Makaleler

Akıncılar, F. “Süvarinin Lüzum ve Ehemmiyeti, Motörlü Vasıtalarla Mukayesesi, Ordu Süvarisi, Vazifeleri ve Sevk ve İdaresi”, *Askerî Mecmua Dergisi* (1938), s. 662-705.

Alkoç, Celâl, “Muhtelif Ordularda Tankların Kullanılmasına Dair Esaslar”, *Askerî Mecmua Dergisi* 121/XII (1941), s. 331-351.

Alkoç, Celâl, Çevik “Tümenlerin Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme”, *Askerî Mecmua Dergisi* 110/IX (1936), s. 610-616.

Altay, Fahrettin, *Üçüncü Gazze ve Kudüs Savaşları Hatıraları*, İstanbul 1967.

Baş, Fatih, “Tankların Çağı”, *Atlas Tarih Dergisi* 73 (2022), s. 72-79.

Booth, Owen ve John Walton, *Fotoğraflarla II. Dünya Savaşı*, çev. Selçuk Uygur, İstanbul, 2013.

Caplan, Jane, *Hitler Almanyası 1933-1945*, çev. İdem Erman, İstanbul, 2012.

Coombs, Benjamin “British Tank Production and the War Economy, 1934-1945: Important Considerations for Industry”, *History of Global Arms Transfer*, 5 (2018), s. 3-18.

Çifci, Erhan, *Şark Cephesi’nden Kore’ye Bir Türk Generali: Tahsin Yazıcı’nın Askerlik Serüveni*, İstanbul 2015.

Çifci, Erhan, *Tümgeneral Tahsin Yazıcı’nın Askerî Kariyeri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Demirer, Mehmet Akif, *İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye*. Ankara 2015.

Eberle, Henrik ve Matthias Uhl, *Hitler Kitabı*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, 2015.

Engin, Teoman, *Türk Ordusunda Zırhlı Birlikler*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2007.

Forczyk, Robert, *Erich von Manstein*, çev., Selçuk Uygur, İstanbul 2022.

Harp Akademileri Tarihi (1848-1991), İstanbul 1991.

Hart, Basil Liddell, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, İstanbul 2018.

Kiper, Mahmut, “Fabrikalar Kuran Fabrika Kardemir ve Türkiye Cumhuriyeti Demir Çelik Öyküsü.” *TMMOB Makina Mühendisleri Odası Eskişehir Şubesi* (2009), s. 38-48.

Kiper, Mahmut, “Paydossuz Bir Yaşam: Selahattin Şanbaçoğlu”, *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Metalurji Mühendisleri Odası*, s. 18-26.

Korkmazcan, Nezihe Selcen, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Diplomasisi*, Ankara, 2018.

Koroğlu, Ömer, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Askeri Durumu ve Savaş Dışı Politikası*, Doktora Tezi, Ankara 2011.

Özdemir, Behçet, *Tek Tank’tan Zırhlı Ordu’ya*, Ankara 1964.

Özkaya, Ahmet Sefa, *Türk Askerî Kültürü*, ed. Ahmet Sefa Özkaya, İstanbul 2019.

Özlü, Hüsnü, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’ye Gelen İngiliz Heyetleri İle Yapılan Görüşmeler ve İngiltere’den Alınan Askerî Yardımların Sonuçları”, *Atatürk Dergisi* Sayı 2/II (2013), s. 57-105.

Turhal, Abdullah, *Türk Ordusunun İlk Tankı: T-26-B “Seyyar Çelik Kale”*, Ankara 2020.

Türkçe Sözlük, Ankara 2011.

Uğur Özcan, *II. Dünya Savaşı Sırasında TSK’da Lojistik Sistem ve Lojistik Faaliyetler*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Uyar, Mesut, *Dünya Askerî Tarihi*, İstanbul 2020.

Ünüvar, V. “Süvari Tarihinin Son Faslı,” *Askerî Mecmua Dergisi* 118/XI (1940), s. 560-565.

Yüceer Nâsır ve Çağrı Yüceer. *Atatürk Ansiklopedisi*. “Trakya Manevralarında Atatürk” maddesi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Trakya_Manevralar%C4%B1nda_Atat%C3%BCrk Erişim: 03.04.2022.

Zaloga, Steven J. “Polish anti-Tank Defense and the 1939 Campaign”, *The Polish Review*, 34/III (1989), s. 249-256.

Zuvin, Abdullah, *1964-1965 Kış Konferansları – Teksir Metin*. Ankara: Zırhlı Birlikler Okulu Eğitim ve Tümen Komutanlığı, 1969.

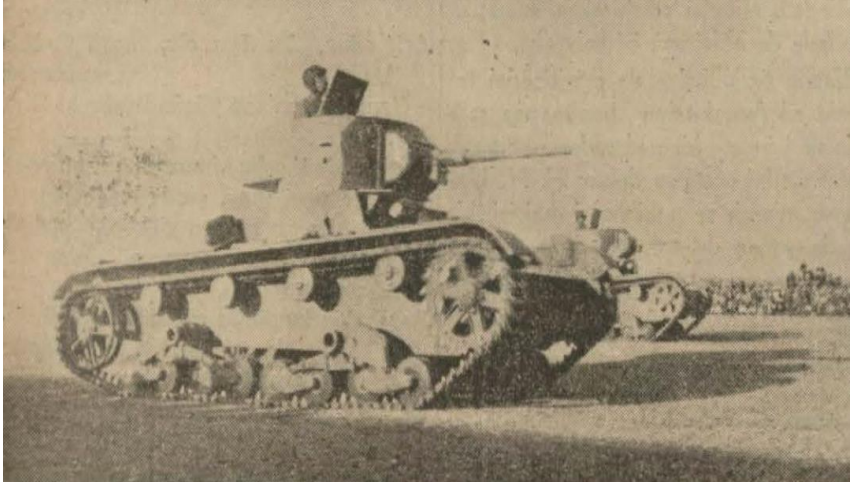
Makarov. V.G. ve Hristofarov. V.S., *Generalı İ Офицеры Ofitseri Vermahta ... 1944-1951*, Moskova, 2019.

EKLER

EK-1 3. Zirhli Alay'a ait tank flaması. Kaynak: Erhan ıfci Arşivi.

EK-2 T 26 B Tankı. Kaynak: *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1937.

EK-3 “Tankıların Babası” olarak anılan, ilk Türk Tabur Komutanı görevini icra eden Süvari Binbaşı Tahsin Yazıcı (Görselde yer alan rütbesi Tmgeneraldir). Kaynak: Teoman Engin, *Türk Ordusunda Zırhlı Birlikler*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2007.

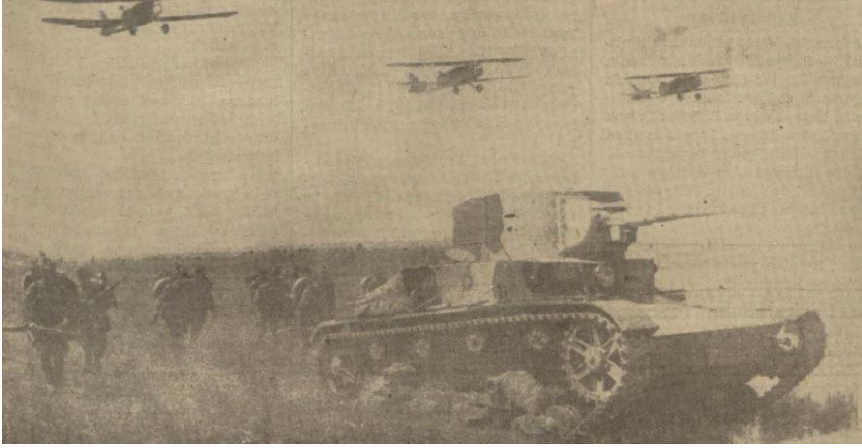
EK-4 Tabur seviyesindeki ilk tank personelleri. Kaynak: Teoman Engin, *Türk Ordusunda Zırhlı Birlikler*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi 2007.

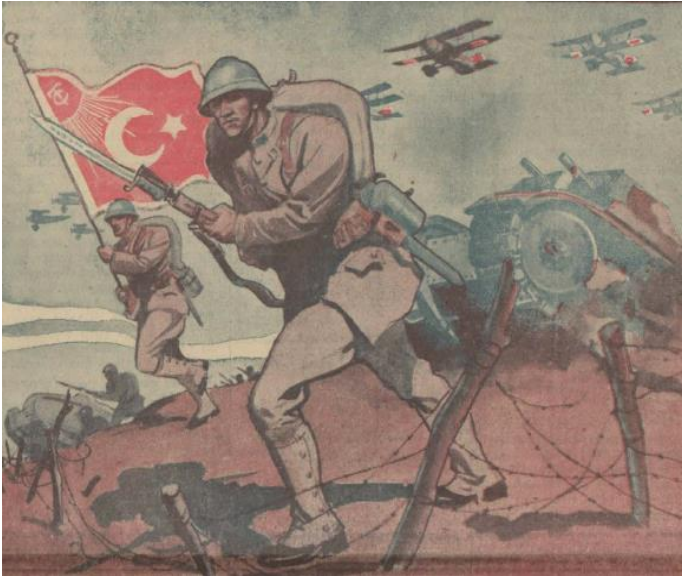
EK-5 1937 Trakya Manevraları, dönemin gazetelerinde geniş yer almıştır. Kaynak: *Akşam*, 20 Ağustos 1937.

EK-6 Manevra sahasında kara-hava kuvvetlerinin iş birliği esas alınarak hareket etme kabiliyeti kazandırılmıştır. Kaynak: *Akşam*, 20 Ağustos 1937.

EK-7 Tankın ordu içerisinde yavaş yavaş toplum kanalına geçmeye başladığını gösteren bir haber küpürü çizimi. Kaynak: *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1937.

EK-8 Trakya Manevraları'nın sinema gösteriminin basına yansması.
Kaynak: *Cumhuriyet*, 09 Eylül 1937.

EK-9 Tank Talimgahı'nın mevcut ismi değiştirilerek "Tank Okulu" adı verilen kurumun açılış haberi. Kaynak: *Cumhuriyet Gazetesi*, 02.09.1943.

Ankarada
Dün Tank okulunun
açılış töreni yapıldı

Ankara 1 (a.a.) — Şimdiye kadar talimgâh olarak çalışmakta olan tank talimgâhı bugünden itibaren «Tank okulu» olarak tedrisata başlamıştır. Bu münasebetle bugün Tank okulunun açılış töreni yapılmış ve törende İktisad Vekili Fuad Sirmen, Ticaret Vekili Said Siren, Talim Terbiye yârbaşkanı Korgeneral Galib Türker, Jandarma umum kumandanı Korgeneral Rifat Matrâci, Nakliye müfettişi General Zihni Toydemir, generaller ve bir çok yüksek rütbeli kara, deniz ve hava subayları hazır bulunmuşlardır.

General Toydemir, söylediği açış nutkunda, bugünkü cihan harbinde tankın oynadığı mühim rolleri, ordularında büyük ölçüde tank teşkileri bulunduran devletlerin, ikinci cihan harbinin muhtelif safhalarında bu silâhlarla muharebe meydanlarının mutlak hâkimini ve büyük ölçüdeki imha muharebelerinin başarılarını olduklarını söylemiş ve Tank okulunda tank subayları ve soförleri yetiştirileceğini ilâve etmiştir.

General Toydemir, okulun açış resmini yapmasını İktisad Vekili Fuad Sirmenden rica etmiş ve İktisad Vekili Fuad Sirmen kordelâyı kesmek suretiyle okulun açışını yapmıştır. Törene bandonun da iştirakle tankların yaptığı bir geçid resmi ile son verilmiştir.

Extended Abstract

The trench warfare psychology of the First World War led the channels of power and headquarters to lean towards a mobile warfare type. The trench warfare has caused both a waste of time and a more state budget to be allocated with the weapon systems it contains, its usage patterns and the features of focusing on defense. For this reason, the search for solutions in the headquarters has been shaped in the direction of industry and modern weapons brought by industry, not traditional. During the First World War, British Colonel Swinton thought that volatile combat was possible when the engine, maneuver, firepower and armor concept on the ship's platform could also be integrated into land vehicles. He started to work on the first designs and projects of the “tank” platform, taking the Holt brand tractor as a model.

The traditionalist military attitude of the British staff class and the fact that the center of gravity on the battlefield was the cavalry class made the acceptability of the tank difficult in the army. The Secretary of the Navy, Winston Churchill, thought that the tank could have an effect that would provide movement in land battles, and worked to change the thoughts of the staff class in support of the tank project. In 1916, as a result of the studies, the production of the first tank began. The Mark I tank, the first example of the series that will go down in the literature as the Mark series, was put into service in the British Army in the First World War with its 57 mm gun, 8 crew and 4 machine guns. The Mark I tank provided fire support to infantry and cavalry while on the move, taking action against the stationary front. In addition, it also helped the infantry to move more easily in the field by providing protection to the infantry class working jointly with it. From the point of view of the enemy force, it has led to psychological shock and a tendency to make an unprepared defense in the face of a persistent dominant firepower.

The emergence of the tank was a turning point for land battles, but the inability to apply a valid method for its use prevented the tank from revealing its functionality. France, which started to produce tanks after England, has British military thought and has the opinion that the tank should be a new force that helps the infantry class and that the cavalry

class should continue to be the priority class. According to British and French thought, tank units should be scattered in small pieces in the field, giving fire support to slow-moving infantry, and the raid factor should be applied by the cavalry. The invalidity of this idea was understood from the failures in the First War because; the weight of the tank could not handle the engine power and the driving ability was disrupted. The obstruction of the movement, that is, the movement, affected its maneuverability and made it ineffective against artillery fire, while its thin armor thickness led to its easy destruction. When factors such as the lack of radio and communication systems, the wrong terrain choice and the crew made up of untrained personnel are combined with the attempt to use the land vehicle, which can move faster than the infantry, in a way that corresponds to the infantry's speed, the idea of an auxiliary force for the infantry gradually began to lose its effect.

Differences of opinion on the use of the tank began to diversify in the interwar period. While the idea of the British and French supporting the infantry class continued, Germany began to take shape with the ideas of Basil Liddell Hart. Hart's writings and studies argued that the tank should be based on the equation of speed-maneuver-firepower, to perform the ongoing raid factor with bombardment and infantry support. Hart, who also stated the advantage of using it collectively instead of scattered and small units, played an important role in forming the framework of the German Armored Troops. The approach of the German military class on the armored concept was not united in a single idea like the British and the French, but divided into two groups on the necessity of it. While the traditionalist staff argued that the tank could support other forces and that the cavalry school would continue, young officers such as Von Steeck, General Thoma, von Manstein and Heinz Guderian tried to allocate a new force within the army by adopting Hart's ideas. Skilled officers were sent to foreign countries for training, official studies were made to organize the tank class separately from the infantry, and an agreement was made with Soviet Russia for secret tank training. Although all these activities were critical moves for armored units, the fact that Adolf Hitler became prime minister in 1933 laid the foundations for the tank class. The acceleration of the military technical revolution on the axis of maneuver and firepower caused the war industry to gradually shift to tank-based production. According to

the German armored concept, the equivalent of the tank's job description was the Blitzkrieg Doctrine: Speed-maneuvering-firepower, together with the uninterrupted continuity of supply and logistics resources, and the raid factor should be applied; After the breakthrough operation, the advance to the forward battle line should be continued, supporting the air bombardment and infantry class tank units. By 1939, how the doctrine was suitable for tank troops was seen with the invasion of Poland, and it became the manifesto of the agile divisions.

While the concept of the mechanized army began to settle in the European military class, Turkey closely followed the developments. The concept of the tank is not something that the Turkish Armed Forces is unfamiliar with, as Fahrettin Altay and his unit came face to face with the Mark IV tank during the 1917 Gaza Wars, but there was a lack of tank production and training. After the end of the First War, efforts were made to include the tank in the inventory within the scope of President Mustafa Kemal (Atatürk) Pasha's efforts to modernize the armed forces, and the process resulted in the purchase of the French Renault 17 tank model in 1928. In the following process, the first Tank Battalion was established in Lüleburgaz after İsmet (İnönü) Pasha's 1932 trip to Soviet Russia, two tanks were gifted to the inventory and 64 T 26-B tanks were purchased in 1934. Major Tahsin Yazıcı was appointed as the Commander of the Tank Battalion. The Armored Brigade was established in 1937 with the increasing number of personnel with the tanks taken from the Soviet Union. When the armored organization started, the only problem was not the lack of tanks, but basic needs such as crew training, training books, spare parts, repair shop, maintenance crew. At this point, it was seen that many gaps were closed with the help of the Soviet Union. The two states cooperated in the supply of crew clothes and uniforms, training officers, maintenance personnel, spare parts. In this sense, the first organizational process was shaped by agreements and aids with foreign countries.

While the organization was continuing, the first issue to be resolved was the supply of personnel and it was decided to recruit the tank personnel from the cavalry class. This is because the closest class that can maintain contact and use a platform while on the move is the cavalry. Since there was no independent tank class, soldiers were held

responsible for joint training with cavalry and infantry. Basic tank training was given by foreign military teachers mostly from Germany and Soviet Russia. In the basic tank trainings, it has been tried to gain expertise on tank parts, engine and engine maintenance, tank mobility, target acquisition, protection from anti-tank weapons, cooperation of the tank with the infantry, communication of the crew with each other, maneuvering. The result of the five-year training activities showed itself in the 1937 Thrace Maneuvers. 17-20 August 1937 Maneuvers are Turkish military maneuvers in which international states are hosted. For the first time in this organization, Turkish forces performed the ground-air joint war theory in the modern sense. Successful maneuvers showed how successful Turkey was in tank training and use in a short time and was appreciated by international states. The reformist efforts of important Turkish officers such as Tahsin Yazıcı and General Fahrettin Altay played a major role in this success.

Looking at the period of 1932-1937, it was seen that there were efforts to impose the tank not only in the army structure, but also in the civilian structure. Journalist writers such as Abidin Daver and Cemal Kutay, known as "Civil Generals", have discussed articles on tanks and armored divisions in printed organs. While these articles were in the fields of what the tank is, the tank models of the countries, its use in the field in battle, and defense industry studies, they served as civil propaganda in the formation of Turkish tanking. The tank was given wide coverage in the narrative of military ceremonies held on national holidays and special days, and it was published in newspapers and magazines. In addition, the cinema industry was used, and the screening of Thrace Manvera was presented to the audience in movie theaters in a short time like a month. Propaganda by using both the printed organs and the cinema element on the civilian base constituted the first examples in the formation of the Turkish tank culture.

During the Second World War, a policy was implemented to increase the armored formations, taking into account the war situation on the European front. In this process, the first Armored Regiment was established in 1940 with the vehicles that were taken into inventory in line with the agreement made with France and England in 1939, the French Renault R35 tank and the British Vickers tanks, and Lieutenant

Colonel Tahsin Yazıcı was appointed as the regimental commander. Although the tank culture began to be institutionalized in the army, the negativities and needs experienced in the barracks did not change. The biggest problem of the union is the lack of spare parts and repair shops. The Turkish defense industry was not yet in the capacity of capital and technical engineers to provide mechanized supply to the army. The tanks and spare parts that came in line with the agreements with foreign countries were the materials used in the Second World War fronts. In addition to these, the necessary repair shop and materials to train maintenance personnel were also limited. The presence of defective or broken tanks in the inventory also affected the training. The crew spent more time on tank repair and maintenance than on training. Another problem was the education process. Thinking that the quality of education should not be given up, Lieutenant Colonel Yazıcı translated the French tank manual and lecture notes and published the first tank manual. Yazıcı's service in critical missions and his contributions to armored units have enabled him to earn the title of "Father of Tanking".

With the start of the war, the idea of including the tank class in the Military Academy came to the fore. Since 1936, it has been asked about the tank in the Military Academy interviews. Following this, the training program of tanks and motorized units began to be added to the course curricula. Assistance was received from foreign military experts in providing technical training. Lieutenant Colonel Max Braun, who started to teach at the Academy in 1934, played a role in filling the technical knowledge of the personnel by making important transfers in tank training, including the Blitzkrieg Doctrine developed by Germany. In his statements on Turkish tanking during the Soviet interrogation in 1947, he stated that the main problem was the spare parts problem and the lack of engineering. In addition, some high-ranking officials stated that training and exercises were ineffective, and dealing with issues other than military matters was one of the problems of the class. In order to meet the need for trained personnel and trained technical personnel, 15 officers, 3 of whom were personnel, were sent to the course in Egypt in 1942-1943 under the guarantee of England. The officers who returned to the country at the end of the course were assigned to give training at the Military Academy. Another development experienced in

education in 1942 was the opening of the Tank Training Center. Starting from the battalion level, the tank training of officers and non-commissioned officers started to be given by this school.

Another issue that tank culture is affected by, apart from formation and training, is the defense industry. The beginning of the Turkish industrial transformation in the 1930s allowed the first engineers to be trained. Selahattin şanbaşoğlu, Turkey's first metallurgical engineer, started to work at Kırıkkale Steel Factory in 1932, and his team produced Kırıkkale 1943, Turkey's first domestic tank project. According to şanbaşoğlu's statements, it was introduced to state officials on the 1946 Republic Day, but mass production was not started. Non-production is likely due to continued American Lending and Rental Aid programs and a lack of industry for tank production.

The first period of Turkish tanking has a structure that is organized with agreements and aid packages from the countries it is contemporary with. The fact that the tank culture, which started in the 1930s, could not take its place in today's academy, caused a serious deficit in the military history literature. Previous studies were built around politics, economic agreements and world war, and the number of studies focusing on the tank from sociology and its social process is very few. Studies have shown that it can provide sufficient opportunities for the formation of Tank History and historiography in the academy. It is thought that an important gap will be closed in the direction of scientific studies by understanding the place of Tank History and historiography in the Turkish military history literature.